

Дисципліна "Спорт інвалідів" у структурі фахової підготовки студентів НУФВСУ

Резюме

Изложены проблемы подготовки специалистов в сфере спорта инвалидов высшими учебными заведениями.

Summary

The problems of training of specialists in the sphere of sport at the higher educational institutions are set out.

Постановка проблеми. В Україні мешкає близько 2,6 млн осіб з відхиленнями розумового і фізичного розвитку [6]. Тривалий час існуванню цієї категорії людей, їхнім проблемам і потребам не приділялося належної уваги.

З 1989 р. в Україні відбувається реформування спортивного руху інвалідів, створюються фізкультурно-спортивні й оздоровчі клуби інвалідів, національні федерації спорту інвалідів з різними вадами, спеціальні школи-інтернати, секції, клуби, проводяться фестивалі, свята, змагання [5].

Україна є єдиною країною, де створено державну систему керування і підтримки спорту інвалідів. Державні і громадські організації прикладають значні зусилля для залучення інвалідів до систематичних занять фізичною активністю як однією з найбільш ефективних й універсальних можливостей їх соціальної, психічної і фізичної адаптації [5]. Проте до фізкультурно-оздоровчої і спортивної діяльності залучено лише незначну кількість інвалідів (за даними "Інваспорту" це близько 2 % загальної кількості в країні) [6].

Однією з головних проблем незадовільного розвитку спорту інвалідів є відсутність достатньої кількості кваліфікованих викладачів з фізичного виховання, тренерів, інструкторів, лікарів, психологів та інших спеціалістів, які працюють з неповносправними. Це обумовлено незначною кількістю профільних вищих навчальних закладів і кафедр, що займаються підготовкою цих фахівців [7, 8].

Мета дослідження — з'ясувати роль навчальної дисципліни "Спорт інвалідів" у фаховій під-

готовці студентів Національного університету фізичного виховання і спорту України (НУФВСУ).

Методи дослідження: аналіз спеціальної літератури, документальних матеріалів мережі Internet; системний аналіз, синтез, аналогізація та систематизація; статистична обробка отриманих результатів.

Результати досліджень та їх обговорення. Враховуючи особливості розвитку суспільства, науки та практики на рубежі ХХ—ХХІ ст. в організації педагогічного вузівського процесу, слід зазначити, що від сучасного висококваліфікованого фахівця вимагається наявність нових якостей в його науковій, педагогічній та виробничій діяльності, пов'язаних з набуттям системних, комплексних знань та вмінням використовувати їх у своїй спеціальності й організації соціальних відносин.

У зв'язку з ростом популярності занять різними видами рухової активності серед осіб із відхиленнями фізичного і розумового розвитку, в нашій країні виникла необхідність виділення фізичної культури інвалідів (адаптивної фізичної культури) у самостійну дисципліну, як це відбулося в більшості європейських і американських держав.

Ще з 1973 р. відповідно до змін, що відбулися у суспільстві, проходить процес формування нової дисципліни, що одержала міжнародну назву "Адаптивна фізична активність". З метою підтримки виокремлення "Адаптивної фізичної активності" у самостійну дисципліну було організовано Міжнародну федерацію адаптивної фізичної активності (IFAPA), яка є міждисциплінарною фаховою організацією, що координує національні, регіо-

нальні і міжнародні заходи для людей із вадами розвитку, а також організовує міжнародні семінари і симпозиуми для фахівців. З 1984 р. для висвітлення результатів досліджень видається щоквартальний спеціальний науковий журнал "Адаптивна фізична активність". Діяльність IFAPA сприяє росту популярності досліджень, розвитку інтеграції фахівців різних галузей адаптивної фізичної активності і впровадженню в практику їхніх наукових розробок [3, 10].

Протягом останніх десятиліть значна робота з розвитку адаптивної фізичної культури ведеться в Росії. Так, у 1993 р. у Санкт-Петербурзькій державній академії фізичної культури ім. П.Ф. Лесгафта було відкрито нову спеціалізацію "Фізична культура інвалідів", у 1995 р. — нову кафедру теорії і методики адаптивної фізичної культури, а в 2000 р. — факультет адаптивного фізичного виховання. Вирішуються питання також і на законодавчому рівні. Відповідно до рішення Міжвідомчої експертної ради з державних освітніх стандартів Держкомвузу Росії, відкрито і внесено в Класифікатор напрямів і спеціальностей вищої фахової освіти нова спеціальність № 022500 — "Фізична культура для осіб із відхиленнями в стані здоров'я (Адаптивна фізична культура)" (липень 1996 р.). У 2000 р. Міністерство науки і технологій Російської Федерації включило проблеми теорії і методики адаптивної фізичної культури у паспорт спеціальності науковців — 13.00.04. "Теорія і методика фізичного виховання, спортивного тренування, оздоровчої та адаптивної фізичної культури", затверджені нові посади — тренер-викладач і інструктор-методист з адаптивної фізичної культури. Щоквартально видається науково-теоретичний журнал "Адаптивна фізична культура" [3, 9].

Підготовка фахівців з адаптивної фізичної культури вищими

навчальними закладами України розпочалася з 1996 р., коли у Львівському державному інституті фізичної культури була введена навчальна дисципліна "Теоретичні основи інваспорту". Удосконалення дисципліни сприяло введенню додаткової спеціалізації "Паралімпійський спорт" для студентів зі спеціальності "Олімпійський і професійний спорт" і дисципліни магістратури "Адаптивний спорт" [4, 2].

У Запорізькому державному університеті на факультеті фізичного виховання відкрито спеціалізацію "Тренер з інвалідного спорту" на базі спеціальності 7.01.02.03 — "Олімпійський і професійний спорт", а також впроваджено новий державний освітній стандарт вищої професійної освіти "Фізична культура для людей із відхиленнями в стані здоров'я" [1].

Значну роботу з підготовки спеціалістів цієї галузі проводять й інші вузи України.

У Національному університеті фізичного виховання і спорту України підготовка фахівців з адаптивної фізичної культури розпочалася із введення у 1999 р. у навчальний процес студентів кафедри теорії і методики фізичного виховання, рекреації й оздоровчої фізичної культури дисципліни "Адаптивне фізичне виховання".

Студенти кафедри фізичної реабілітації і спортивної медицини, з огляду на інтегрованість спеціальності "Адаптивна фізична культура" в різні галузі знань, також прослуховують курс лекцій, що присвячені медичним аспектам занять руховою активністю осіб з відхиленнями фізичного і розумового розвитку.

З 2002—2003 навчального року на кафедрі олімпійського і професійного спорту в навчальний процес студентів введено дисципліну "Спорт інвалідів". Навчальна дисципліна передбачає одержання майбутніми спеціалістами необхідних знань, що стосуються спорту осіб з відхиленнями фізичного і розумового розвитку.

Введення спеціальної дисципліни "Спорт інвалідів" обу-

мовлене, з одного боку, надзвичайно швидкими темпами розвитку нового напрямку спорту — спорту інвалідів. Так, починаючи з 1996 р. спортсмени-інваліди України регулярно беруть участь у міжнародних змаганнях. З кожним роком їхні виступи стають усе більш успішними.

З іншого боку — при високому рівні розвитку спорту інвалідів відмічається відсутність або недостатня кількість спеціалістів, що володіють необхідними знаннями і навичками та спроможні успішно працювати з особами з відхиленнями фізичного і розумового розвитку.

Предметною галуззю дисципліни "Спорт інвалідів" є вивчення історії виникнення й умов функціонування спорту осіб з відхиленнями фізичного і розумового розвитку; організаційної структури і діяльності основних міжнародних організацій; особливостей філософії, організації та проведення Паралімпійських, Дефлімпійських ігор та Ігор Спеціальних Олімпіад; участі українських спортсменів-інвалідів у національних і міжнародних змаганнях; напрямів розвитку фізкультурно-спортивного руху інвалідів.

Відповідно до навчальної програми, викладання дисципліни "Спорт інвалідів" здійснюється на факультетах олімпійського і професійного спорту, спортивної медицини, оздоровчої фізичної культури, рекреації і фізичної реабілітації денного і заочного навчання (рис. 1).

Рівень розвитку фізкультурно-спортивного руху інвалідів в Україні дозволяє більш широко розглянути етичне, виховне, освітнє та гуманістичне значення вивчення історії і розвитку спорту інвалідів, його багатогранних аспектів, а також місце в сучасному суспільстві.

На рис. 2 наведено взаємозв'язок дисципліни "Спорт інвалідів" з іншими дисциплінами спеціалізованих навчальних закладів.

Розвиток навчальної дисципліни "Спорт інвалідів" передбачається на основі інтеграції знань про структуру й зміст різ-

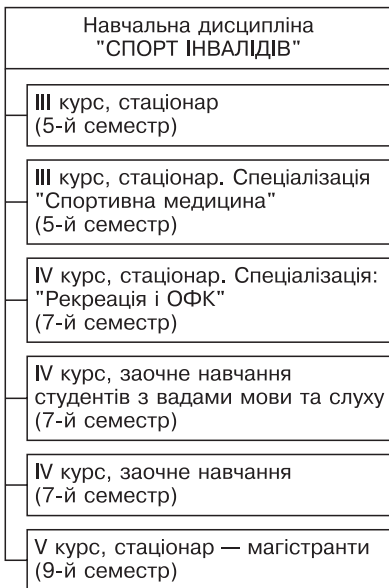

Рис. 1. Структура процесу викладання в НУФВСУ дисципліни "Спорт інвалідів"

номанітних суміжних наук, що дозволить визначити систему додаткових знань, необхідних і достатніх для роботи з особами з різними вадами розвитку.

Дисципліна "Спорт інвалідів" є компонентом системи фахової освіти й істотно відбивається на процесі підготовки майбутніх спеціалістів. Значно збільшений обсяг і якість знань у сфері фізкультурно-спортивної діяльності осіб з відхиленнями фізичного і розумового розвитку, а також можливості їхнього практичного використання дозволяють роз-

ширити межі пошуку під час працевлаштування випускників, а відповідні організації, що відчувають потребу в фахівцях цього профілю, можуть вирішувати свої кадрові проблеми. Таким чином, профільні навчальні заклади спортивної галузі намагаються врахувати усі сучасні зміни, щоб забезпечити підготовку спеціалістів, конкурентоспроможних на ринку праці.

У НУФВСУ за період 2003—2006 рр. спеціальні знання й навички, що передбачені змістом навчальної дисципліни "Спорт інвалідів", одержали 1246 студентів (таблиця).

Дисципліна "Спорт інвалідів" являє собою структурний елемент системи академічної освіти і дозволяє майбутнім спеціалістам цієї галузі, які мають певний сформований світогляд та володіють відповідними знаннями, вміннями та навичками, що застосовують у роботі з людьми з вадами зору, слуху, опорно-рухового апарату або відхиленнями розумового розвитку.

Однією з важливих складових підготовки майбутніх фахівців є також практичне застосування отриманих знань під час організації і проведення різноманітних заходів за участю осіб з вадами розвитку. Так, магістранти спеціальності "Олімпійський та професійний спорт" проходять практику під час організації та

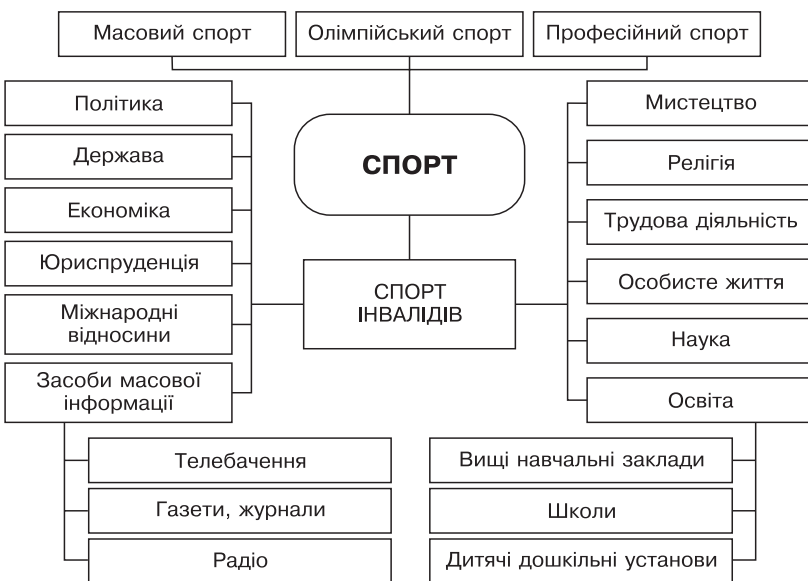

Рис. 2. Взаємозв'язок дисципліни "Спорт інвалідів" з іншими дисциплінами

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ

1/2006

обслуговування змагань з танців на візках, фехтування на візках та змагань за програмою Спеціальної Олімпіади. У подальшому ми плануємо також залучення до роботи з інвалідами студентів нашого вузу.

Студенти, які одержали знання, вміння, навички, якості та здібності у сфері фізкультурної діяльності осіб з відхиленнями фізичного і розумового розвитку, зможуть застосувати їх у різноманітних видах суспільної діяльності (рис. 3).

Подальше удосконалювання навчальної дисципліни "Спорт інвалідів" передбачає вирішення низки завдань:

- поєднання знань з дисципліни "Спорт інвалідів" зі знаннями інших профільних навчальних дисциплін; проблемний підхід у викладанні навчального матеріалу;
- застосування набутих знань на практиці;
- проведення наукових досліджень у галузі фізкультурно-спортивної діяльності інвалідів;
- активізація пізнавальної діяльності студентів і формування їхніх наукових інтересів;

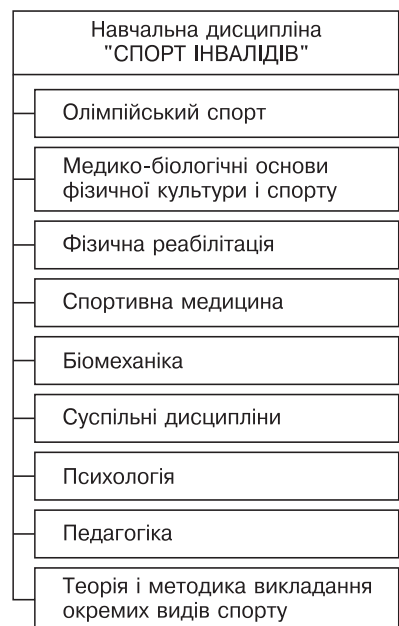

Рис. 3. Спорт інвалідів у сучасному суспільстві

Випускники НУФВСУ, підготовлені за програмою навчальної дисципліни "Спорт інвалідів"

Форма навчання	Кількість випускників у навчальному році				Загальна
	2002—2003	2003—2004	2004—2005	2005—2006	
Стаціонар	242	202	197	215	856
Факультет заочного навчання	122	93	64	111	390
Усього	364	295	261	326	1246

- проведення різного рівня науково-методичних конференцій, засідань Круглого стола, семінарів-нарад передових фахівців галузі;

- удосконалення науково-методичного і технічного забезпечення дисципліни з урахуванням новітніх технологій і сучасних наукових розробок;

- встановлення взаємозв'язків між навчальними закладами, Національним комітетом спорту інвалідів України, спортивними федераціями з різних нозологічних груп, Спеціальною Олімпіадою України, центрами "Інваспорт" та іншими суспільними і державними організаціями.

Висновки

Удосконалення дисципліни "Спорт інвалідів", безперечно, впливає на розвиток фізкультурно-спортивного руху інвалідів і відображається у таких основних напрямках:

1. *Кадрове забезпечення сфери фізичної культури інвалідів* — система кадрового забезпечення процесу фізкультурно-спортивної діяльності інвалідів повинна постійно удосконалюватися, орієнтуючись на динаміку соціального запиту суспільства. Від сучасного фахівця вищої кваліфікації вимагається наявність ряду нових якостей у його науковій, педагогічній та виробничій діяльності, що пов'язано з набуттям системних комплексних знань та

вмінням використовувати їх у роботі.

2. *Міжнародні взаємозв'язки у галузі фізкультурно-спортивного руху інвалідів* передбачають розвиток офіційних відносин із міжнародними організаціями різного рівня; інтеграцію в міжнародну систему освіти й обмін досвідом; участь у міжнародному фізкультурному русі і міжнародних змаганнях.

3. *Наукове забезпечення сфери фізичної культури інвалідів* передбачає розробку пріоритетних напрямів наукових досліджень; проведення наукових досліджень і впровадження отриманих результатів на практиці; участь у науково-практичних конференціях, симпозиумах і семінарах.

4. *Інформаційне забезпечення сфери фізичної культури інвалідів* припускає наявність необхідної кількості навчальних посібників, методичних розробок, видання спеціалізованого науково-методичного журналу, проведення конференцій і семінарів, регулярні повідомлення у засобах масової інформації, створення передач на радіо і телебаченні.

1. *Байкіна Н.Г., Крет Я.В., Силантьєв Д.О.* Методика викладання фізичної культури та спорту інвалідів: Навч.-метод. посібник. — Запоріжжя: ЗДУ, 2002. — 86 с.

2. *Бріскін Ю.А.* Теоретико-методичні основи інваспорту. — Львів: Кварт, 2005. — 336 с.

3. *Евсеев С.П., Шапкова Л.В.* Адаптивная физическая культура: Учеб. пособие. — М.: Советский спорт, 2000. — 240 с.

4. *Линець М., Бріскін Ю., Передрій А.* Система підготовки кадрів інваспорту // Оздоровча і спортивна робота з неповносправними: Монографія з проблем фіз. виховання і спорту неповносправних. — Львів, 2004. — С. 14.

5. *Матвеев С., Когут І., Радченко Л., Борисова О., Щербачин Я.* Шляхи удосконалення фізкультурно-спортивної роботи з інвалідами в Україні // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. — 2004. — № 2. — С. 109—112.

6. *Матвеев С.Ф., Когут И. А.* Паралимпийский спорт как компонент системы инваспорта // Сб. статей IX Международного научного конгресса "Олимпийский спорт и спорт для всех". — К., 2005. — С. 519.

7. *Мудрик В.І.* Міжнародні засади формування соціально-правового ставлення до умов життя, реабілітації та спорту інвалідів // Оздоровча і спортивна робота з неповносправними: Зб. наук. статей з проблем фіз. виховання і спорту та фіз. реабілітації неповносправних. Вип. IV. — Львів: Кварт, 2005. — С. 34.

8. *Попов В.И.* Подготовка кадров — путь к успеху // Адаптивная физическая культура. — 2000. — № 3—4. — С. 33—34.

9. *Рубцова Н.О.* Адаптивное физкультурно-спортивное движение как фактор социальной адаптации инвалидов различных категорий // Теория и практика физической культуры. — 1998. — № 5. — С. 44—46.

10. *Чудна Р.В.* Теорія адаптивного фізичного виховання. — К.: Наук. думка, 2003. — 270 с.